

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת שמות בבא מציעא נג. – נז:

כ' המאירי, יש מוכיחין מכאן שכל שאפשר לו לתקנו ע"י ממון של אחר, הואיל וא"א לתקנו ע"י ממון עצמו, לא נקרא דבר שיש לו מתירין, שאל"כ יש להקשות, שאם אין לו לזה יש לו לחזר אחר אחד שחילל כבר, ויפדה מעשר זה על סלע של חברו, שהרי אדם יכול לחלל מעשר חברו על מעותיו כמו שביארנו. ומ"מ יש לתרץ בה, הואיל ומעשר ממון גבוה הוא, אין רשאי למכור וליתן מעשר שני, ואם יבא אחר ויחלל מעשר חברו על סלע זה שכבר נתפש בקדושה, נמצא נותן מעשרו.

נג. ונית מעשר דאית ליה ונצטרפינהו.

הקשה בחי' הריטב"א החדשים, ולדידן נמי תקשי הכי. וי"ל דלדידן מעשר שאין בו שוה פרוטה אינו בר פדיון כלל ואפי' ע"י צירוף, אבל לחזקה דאמר שיש לו פדיון וחייב לעשות כן על מעות הראשונות, כ"ש שיש לו לפדותו בצירוף מעשרותיו, והו"ל דבר שיש לו מתירין. [וע"ע ברמב"ן].

נב. דאורייתא ודרבנן לא מצטרפי.

כ' בחי' המיוחסים להריטב"א, פי' הראב"ד ז"ל, דאורייתא, היא חצי פרוטה דאיתא מתירין פריטי, דשייך בה חילול מדאורייתא, וכיון דמיפרשי מינייהו כדדידהו דמיא והויא לה דאורייתא, ודרבנן, חצי פרוטה לחודה שלא היו בה מעיקרא אלא חצי פרוטה, אין בו חיוב אלא מדרבנן, ודאמרינן מעיקרא ונית מעשר דאית ליה, כדאית מחיוב קאמר, או בטובא. וכי תימא ניתי חצי פרוטה דלא אתי מחיוב, י"ל דהא מילתא דלא שכיחא היא שימצאו פחות משהו פרוטה לבד. וכי אמרינן במכות [יט:]: כיון שעלתה בידו תאנה של טבל וכו' מעשר שני בדרומו וכו' אכלה בירושלים לוקה אחת, ואע"ג דבההיא תאנה ליכא אלא חצי פרוטה ואפ"ה לוקה אפי' מדאורייתא, התם נמי משום דאיתא תאנה מתאנים הרבה של מעשר שיש בהן כמה פרוטות. ויש מדחקים דלוקה התם מכת מרדות מדרבנן. ולא נהיר וכו'.

ור"ש [רש"י] פי' בענין אחר, דחצי פרוטה אע"ג דלא אתיא משהו פרוטה, הויא לה מדאורייתא, ודרבנן הויא שמעורבת בחולין, ומדרבנן הויא לה, דמדאורייתא חד בתרי בטיל, ודאורייתא ודרבנן לא מצטרפי וכו'. ותימא הוא להאי פירושא, דא"כ מאי איריא חצי פרוטה אפי' פרוטה נמי, דהא מדאורייתא חד בתרי בטיל. ואפשר דאי הוי פרוטה, אע"ג שהיא מעורבת והיא מדרבנן, פריק לה בפרוטה, אבל בחצי פרוטה לא מצי פריק לה מדרבנן, דהשתא כשהיא בעין שהיא מדאורייתא אין בה כח לתפוש, כ"ש כשהיא מעורבת והויא מדרבנן שאין בה כח לתפוש.

ובהאי סברא דמפרש הכא ר"ש, מתרצינן ההיא קושיא דמקשו התם בע"ז [עג: ובתוד"ה טבל], דקאמר התם שטבל איסורו במשהו, ומפרש בה טעמא התם כהתירו כן איסורו, אמאי צריך למימר האי טעמא, תיפוק ליה

נג. משא"כ במעשר, לאו מכלל דמעשר בטיל ברובא.

ופירש"י [בד"ה ועולין] ולא בעיא אחד ומאה. וכ' ע"ז הרשב"א, נראה מדבריו דששים מיהא בעי, ומאי "ברוב", ברביית ששים כשאר האיסורין, ואינו מחזור בעיני, דא"כ הו"ל משא"כ במעשר דבטל בששים, דאילו ברוב כלומר ברביית שיעור, אף תרומה וביכורים בטלים ברוב כלומר ברביית אחד ומאה. על כן נראה לי דרוב ממש קאמר, כלומר חד בתרי, ומכאן נראה לי ראייה מפורשת למה שכתבנו בפ' גיד הנשה [צט: ד"ה וליבטיל] דיבש ביבש חד בתרי בטיל וכו'.

ועיין בחי' הריטב"א החדשים, דהא דבעי תרומה אחד ומאה מדרבנן הוא, [וכמש"כ תוס' בד"ה ועולה], והקשה ע"ז, דא"כ הא דקתני משא"כ במעשר דבטל ברוב, הא מדרבנן אין איסור בטל בפחות מששים. וי"א דבטל ברוב דאמרינן הכא לאו דוקא, אלא לששים קרי רוב משום דלא בעי מאה וחד. ואחרים פירשו דהכא כשנתערב יבש ביבש, דבהא אפי' מדרבנן בטיל חד בתרי, כיון דלא יהיב טעמא איסורא בהיתרא.

נג. ואם איתא דחזקה, הוה ליה דבר שיש לו מתירין וכו'.

הגרא"ו בקובץ שמועות [אות כ'] הביא קושית הברוך טעם ושאר אחרונים, דלא שייך כאן הטעם שכ' רש"י [ביצה ג: ד"ה אפי' באלף] בהא דדבר שיש לו מתירין לא בטל, דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, דהכא אף לאחר פדיון אין היתרו מן התורה אלא מפני הביטול, דכיון דמה"ת בטל הוא, תו לאו בר פדיה הוא. והנה גוף הטעם שכ' רש"י צ"ב, דכיון דביטול הוא דין התורה שנהפך האיסור להיות היתר וכמש"כ הרא"ש פ' גיד הנשה [ס' ל"ז], אמאי קרי לה אכילה באיסור וכו'.

וצ"ל דהיתר ביטול בתערובת אינו ככל דברים המתירים לחלוטין ומפקיעין סיבת האיסור לגמרי, אלא סיבת האיסור קיימת, ורק האיסור בפועל הותר וכו'. [והנה מצינו איסורים שהם איסור גברא בלבד, ואיסורים שהם אף איסור חפצא וכו', ובנ"ד היינו באיסור הבטל, ע"י ביטול וכו' הוי הגדר שאיסור הגברא בטל ואילו איסור החפצא נשאר קיים]. [א"ה, לפ"ז בנשבע שלא יאכל ככר ונתערבה באחרות, לכא"ל לא שייך טעמא דרש"י דעד שתאכלנו באיסור וכו' ותבטל ברוב אע"פ שיש לה מתירין בשאלה, כיון שאין איסורה אלא איסור גברא, וכשנתבטל ליתיה לאיסור גברא].

ומעתה שייך שפיר שאלה אף בעוד האיסור בתערובת, וה"ז דומה למי שנתערב לו כלי טמא ברוב כלים טהורים והטביל כולם ואח"כ הוכר הכלי, דודאי עלתה לו טבילה, שאע"פ שהיו כל הכלים טהורים מפני הביטול, אבל סיבת הטומאה היתה קיימת, ואהניא הטבילה להפקיעה, [יעו"ש] שהאריך לבאר לפ"ז שנויא דגמ' דלקמן דאורייתא ודרבנן לא מצטרפי.

נג. דלא פריק וכו'.

משום שיש לו מתירין ואפי' באלף לא בטיל. וי"ל דכיון שנתערבו לאו דבר שיש לו מתירין הוא דקאמר מדאורייתא חד בתרי בטיל, וא"ל לעשר עליו ממקום אחר (דמאי) [דודאי] דהוי מן החיוב על הפטור, ולא מדמאי, דילמא אתי לאתווי ודאי כדאמרינן הכא, ולא מידי דבר פדיה הוא דנימא שיפדנו מדרבנן כדהכא גבי מעשר.

נג. מנין למעשר שני שנטמא בירושלים שפודין אותו אפי' בירושלים וכו'.

כ' המאירי, ולוקחין מפדיונו פירות ואוכלן בירושלים, ומעשר שני עצמו שנפדה נאכל בכל מקום. ומ"מ יתבאר במקומו [מעשר שני פ"ג מ"ט], דוקא שנטמא באב הטומאה שטומאתו מן התורה, או שנטמא אף בולד הטומאה קודם שנכנס לירושלים שלא היה כניסתו בקדושה, הא אם נטמא בולד הטומאה ובירושלים, אין יוצאות משם, ונאכלות בתחום מעשר. [אחר פדייתו. ל' הרמב"ם שם]. ואף נטמא בולד הטומאה חוץ לירושלים, לא התירו לצאת אלא שאחר שידע בטומאתו התנה בכניסתו שלא יתפשו בקליטת מחיצות, אבל אם לא התנה כן, הואיל ומ"מ טהור מן התורה כבר קלטוהו מחיצות. [ויל"ע היכא שהכניסו אחר שאינו בעליו, אי תליא התנאי בדעתו או בדעת בעלים].

[והגר"א בשנו"א שם כ' בביאור ד' הירושלמי, דכיון דעכ"פ הוא טמא מדרבנן, הרי היה דעתו שלא תתפסנו המחיצה והוי כאילו התנה כן. עוד כ' לבאר במסקנת הירושלמי, דאף במעשר טהור מהני התנאי לענין דיעבד, ובטמא דרבנן מהני אף לכתחילה, ואף בסתם, דהוי כאילו התנה].

נג. בתוד"ה ואסורים לזרים. וי"ל כדמפרש בירושלמי וכו' ואפי' חצי שיעור.

וכ"כ בתור"פ. והקשה ע"ז, אכתי למאי איצטריך, וכי גרע משאר איסורין. וי"ל דסד"א [למ"ד] דרבנן דהכא לא החמירו רבנן כיון דאישתרי לכהנים, ולמ"ד דאורייתא מ"כ חלב, וסד"א דבעינן דומיא דחלב שאיסורן שוה בכל, וביכורים אין איסורן שוה בכל לכהנים.

נג. בתוד"ה דלמא. וא"ת והא דתנן וכו', וא"ל לצמצם שישה מעשר לפרוטות שלימות וכו'.

וז"ל תוס' הרא"ש, וא"ת מתני' דמיייתי לעיל [מה]. הפורט סלע ממעות מעשר שני, היאך חילל מתחילה על פרוטות, הא אמרינן לעיל [גב]: לפי שא"ל לו לאדם לצמצם ערך מעשר שני שלו, לכך הוא צריך להוסיף מעות כדי שלא יאכל מעשר שני בלא חלול, וא"כ א"ל לצמצם שיהא ערך המעשר מצומצם כשיעור הפרוטות, נמצא מה שאינו משלים לערך פרוטה הוא אוכל בלא חילול, וכ"ת שהביא מתחילה איסור וכו'. ונ"ל דאינו קשה, דהא דאמרינן לפי שא"ל לאדם לצמצם מעותיו, לא שלא יוכל לצמצם כלל קאמר, אלא א"ל לצמצם לשער ערך הכרי של מעשר בצמצום בלא טורח, ואין אדם רוצה לטרוח ומשער מאומד ומוסיף מעות, אבל היכא שהוא מחלל על הפרוטות הוא יכול לשער שיהא המעשר בשיעור הפרוטות, ודי בשיעור כי לא נתנה תורה למלאכי השרת.

נג. בתוד"ה דלמא. וא"ת דלמא מייית פרוטות לבד כדגזר הכא.

והרמב"ן כ', ולי נראה שאין כאן גזירה כלל, דלא קאמרינן בגמ' "גזירה משום דילמא", אלא "דילמא אתי לאיתווי", וה"ק מעשר זה מבטלין אותו ברוב, לפי שאין חכמים מצוין עליו לצרף ולחללו עכשיו שמא יבא ליד איסור, וכל שאינו עומד להתירו, לאו דבר שיש לו מתירין מיקרי, כדאיתא בפ' הנודר [נדרים נט]. וכדפרישית בשמעתין. [לעיל בד"ה דלא פריק, דמה"ט לאו דבר שיש לו מתירין שיכול לעלות ולאכול בירושלים, כיון דלפדות קאי כל מעשר ואינו עשוי להעלותו לירושלים בעצמו].

ומיהו לכתחילה נמי מחללין על איסור וסלעים בכל ענין, וכן על פרוטות לבדן מחללין לכתחילה, אלא שאם היה במעשר שוה פרוטה ומחצה, צריך שיתכוין להתפס כל הפרוטות באותו מעשר, דבכה"ג שרי, דאזול במקח וממכר הוא, וכולן נתפסות, דלא דייקנן בגמ' אלא במכוין שיהא פרוטה חציה [מעשר] וחציה חולין להתפס עליה, וכדחזקה דקאמר מחללין על

מעות הראשונים, דאלמא המותר חולין בידו ולא אתפסיה במעשר וכו', הא במתפס שתי פרוטות למעשר שוה פרוטה ומחצה לדעת שיהו כולן מעשר, כולן נתפסות, שאין אונאה בחילול.

והרשב"א הביא דבריו, וכ"ע, ולא ירדתי לסוף דעתו, דאכתי לחזקה מאי איכא למימר, ואליבא דידיה הוא דשקלינן וטרינן, ולדידה מאי איכא למימר, ואי איהו לא ס"ל הכי אלא מחללין אפי' לחצי פרוטות, אמאי בטל ברוב, ועוד דחצי פרוטה לא תפסה מידי דקאמר, מדינא משמע, ולא משום דמשייר חציה לחולין. וצ"ע.

ובח' הריטב"א החדשים כ' בשם תוס', דכי גזרינן הני מילי במעשר זה המעורב שאין פדיונו אלא מדרבנן, ואין אנו רוצים להחמיר בדינו לעשותו דבר שיש לו מתירין דלא בטיל, כיון דאית ביה שום גזירה, אבל במעשרות דעלמא שפדיונן מדאורייתא, וזימנין דלא מזדמנין ליה איסורין לפדות עליהם, לא גזרינן פרוטות ואיסור אטו פרוטות לחוד. ובשם הרמב"ן כ', דאנן לא אמרינן דחצי פרוטה לא תפסה בפרוטה אלא מפני שבא להתפסה בחציה בלבד כדי שיהא העודף לפדות עליו מעשר המעורב אליבא דחזקה, אבל בעלמא שבא להתפס חצי שוה פרוטה העודף במעשרותיו על פרוטה שלימה, הא ודאי שפיר תפסה בכולה, כיון שהמעשר שהוא מביא לפדות דרך כלל יש בו שוה פרוטה, משא"כ במעשר שאין בו שוה פרוטה בתחילתו, דההוא ודאי אפי' לחזקה לא תפסי בתחילה לא באיסור ולא בפרוטה ולא בשום מטבע.

נג. בתוד"ה דלמא, וי"ל דהתם לא טעי וכו', אבל הכא טעי, דלא מסיק אדעתיה דאורייתא ודרבנן לא מצטרפי.

כ' הגרע"א, לכא' דבריהם הקדושים תמוהים, כיון דבפרי דעלמא ידע דאין מחללין בפרוטות מחשש דלא יצמצם וחצי פרוטה לא תפסה, א"כ גם הכא מה בכך דטעה דסבר דאורייתא ודרבנן [מצטרפין], מ"מ אף אי יהי ליה טעותא, א"ל בחילול פרוטה, מחשש דאינו מצומצם וחצי פרוטה לא תפס, והיא לכא' תמיה רבה ועצומה, וחיודש בעיני שלא מצאתי מי שעמד בזה. ונלענ"ד דהכא שלפי דעת[ו] דאורייתא ודרבנן מצטרפין, יהיה סבור דיכול לחלל על שתי פרוטות, והיינו שישער דהמעשר יהיה שוה עכ"פ בשופי שתי פרוטות לא פחות, ולא נשאר רק הספק אולי שוה המעשר מעט יותר ונשאר אותו מעט בלא פדיון, זהו ספק דרבנן, כיון דבלא"ה מן התורה כבר נתבטל, כיון דעכ"פ מן התורה הוא חילול ע"י צירוף דאורייתא ודרבנן, ממילא הוא ספק דרבנן שמא הוא מצומצם, אבל בעלמא דהוי חשש דאורייתא יהיה זהיר מלחלל בפרוטות.

ואף דלכא' גם בעלמא הוא רק חשש דרבנן, דהא אם המעשר שוה מעט יותר, אותו המעט שנשאר בלי חילול ובטל בשאר המעשר שנתחלל, מ"מ כיון שהוא גורם עתה מעשה הביטול, חמור יותר. וביותר נראה ברווחא, לפי מש"כ המרדכי והובא באחרונים אההוא דיבמה שרקקה דם [יבמות קה]. דאמרינן דמהני, דא"ל לדם בלא צחצוחי רוק, והקשה דליבטל הרוק בדם, ותירץ כיון דלא היה המבטל מעולם עומד בפני עצמו אין יכול לבטל, עיי"ש, א"כ י"ל דבעלמא אם מחללין בפרוטות הוי חשש דאורייתא, דליכא למייתי עלה דהמעט מעשר ששוה יותר נתבטל, כיון דקודם היה הכל מעשר והוי כולו איסור, וע"י החילול שנעשה רוב היתר הוא תיכף מעורב עם האיסור, בזה הדין דליכא ביטול, אבל הכא דהמעשר נתבטל מקודם וליכא כאן חששא דאורייתא, שפיר חיישינן שיזלזל לחלל בפרוטות, דלא יחוש שמא המעשר שוה מעט יותר, דיסמוך להקל על ספיקא דרבנן לקולא.

נג. בתוד"ה ליהדר. דאיירי ברחוק מירושלים הרבה ומקרי בהכי אין לו מתירין.

וז"ל הרשב"א בשם ר"ת, אבל כאן שהוא רחוק מירושלים וא"ל להכניסו לירושלים אלא בטורח ובהוצאה, לא חייבוהו להעלותן שם בתערובתן, ובכי הא לא מיקרי יש לו מתירין, פירוש לפירוש, דלאו להעלותן בתערובתן קאי. ומיהא שמעינן דלא מיקרי דבר שיש לו מתירין כל שאין לו מתירין [אלא] בהפסד הוצאה, ונפק"מ לקערה שנאסרה מחמת בלע

שנתערבה בין הקערות, דלא קרינן לה דבר שיש לו מתירין אע"פ שיש היתר בהגעלה.

נג: מחיצה לאכול דאורייתא.

כ' המאירי, זה שבארנו שמעשר שני אינו נאכל א"כ יש שם מחיצות, יש להקשות בו ממה שאמרו בפ' ידיעות הטומאה [שבועות טז]. אוכלין קדשים קלים ומעשר שני אע"פ שאין חומה, עד שפירשו בו מפני זה, מחיצה לאכול דאורייתא, כלומר שאינו לוקה על אכילה שחוץ לירושלים על לא תוכל לאכול בשערך, א"כ נכנס לתוך חומת ירושלים, אבל אם אכלו קודם שנכנס אינו לוקה מן התורה, אלא שמכין אותו מכת מרדות כמו שיתבאר במס' מכות [יט]. ומ"מ אע"פ שזו הלכה, אין הדברים נראין לפרש כן מחיצה לאכול, שא"כ מהו שתירץ דנפול מחיצות, אלא נראה שסוגיא זו חולקת עם אותה שבפ' ידיעות הטומאה.

נג: מחיצות לקלוט דרבנן, וכי גזרו רבנן וכו', לא פלוג רבנן.

הקשה בחי' המיוחסים להריטב"א, אמאי לא שני ליה כי גזרו רבנן בעינייהו, אבל ע"י תערובות לא, כדמשני במס' מכות, [כ]. גבי מותנות שלא הורמו [כמי שהורמו, ואפ"ה פירות שנגמרה מלאכתן למעשר ועברו בירושלים, יפדה מעשר שני שלהם], כי גזרו רבנן וכו' אבל ע"י טבלים לא. ואפשר לומר דשאני התם שלא הורמו ולא אתו לידי חיוב בפני עצמן, משו"ה לא גזרו בהו רבנן, אבל היכא דהורמו ואח"כ נתערבו ס"ל לתלמודא דגזרו בהו רבנן.

נג: מעשר שני שאין בו שוה פרוטה, דיו שיאמר הוא וחומשו מחולל על מעות הראשונות.

הקשה הרשב"א לעיל [נג. סוד"ה הקשו בתוס'], וכן בחי' המיוחסים להריטב"א כאן, אמאי לא מייתי מהא סייעתא לחזקיה. והניחו בקושיא. ועיין ברש"ש שהקשה כן מדנפשיה, ות' משום דחזקיה אמר אין בו פרוטה, והברייתא על כרחך תכוון שאין בחומשו, כדדייק הש"ס ממלת דיו. [וצריך טעם לחלק, דמ"מ חזינו בברייתא דאע"פ שאינו בר גאולה לתפוס פדיונו בפני עצמו, מהני להצטרף עם מעשר שבמעות הראשונות. וכ"נ מפירש"י [בד"ה דיו] דטעמא דחזקיה, אע"ג דמפרש ואזיל דריהטא דברייתא דבעינן בחומשו שוה פרוטה].

נג: הבעלים אומרים בעשרים וכו', בפודה שדה אחוזה תנן.

הקשה בתור"פ, דהכא משמע דהבעלים פודים אותו בשויו, ואמאי הא קרא כתיב [ויקרא כ"ז, ט"ז] זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף. וי"ל דמיירי בפודה הקדש שדה אחוזה בזמן הזה, דאין היובל נוהג. וא"ת כיון דמיירי בזה"ז, א"כ אמאי פודהו בשויו, הא בזה"ז יכול לפדותו אפי' בשוה פרוטה, דהא אמרינן [לקמן נז]. הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל, דליכא השתא פסידא כלל. וי"ל דמיירי בזמן שביהמ"ק קיים ואין היובל נוהג, כגון בבית שני, דאז לא היה היובל נוהג דבעינן כל יושביה עליה, דאז לא היו כל יושביה עליה בבית שני, שכבר גלו עשרת השבטים.

נג: בתוד"ה לא פלוג. תימה דבסוף פ' חלק משני כי גזרו רבנן כי איתנהו למחיצות וכו'.

וז"ל הרמב"ן, ואיכא למימר מאי יצא דקתני, לא שיצא ממש, אלא שנפלו מחיצות, וכל זמן שהוא בתוך העיר לא פלוג רבנן, דאפי' נפול נמי אינו נפדה כדי שלא יאמרו ראינו מעשר נפדה בירושלים, והתם בשיצא חוץ לירושלים, וכיון דנפול מחיצות והוא חוץ לירושלים, לא גזור. וא"ת הכא ניפקיה ונפקיה, דהו"ל חוץ לירושלים ונפול מחיצות, איכא למימר כיון דאין עליו להוציאו לפדות, אין זה דבר שיש לו מתירין, כי היכי דלא מיקרי דבר שיש לו מתירין משום שמהרה תבנה העיר ומחיצותיה, ובכה"ג אמרינן בנדרים, ומאי דאקשינן וליהדר וליעיליה, מפני שסופו לעשות כך, שהרי לכך הוא עומד שיעלה ויאכל בירושלים, וכ"כ רש"י מאי יצא דקאמר

שנפלה חומת ירושלים. [א"ה, לכאו' כ"ה בגמ' לפנינו]. ולי נראה דהתם כגון שנפול מחיצות קודם שהכניסו שם, ולא גזור רבנן שהרי הוא כמו שלא נכנס, והכא כגון דנפול מחיצות לאחר שהכניסו וגזור בהו רבנן, והיינו דקתני שנכנס לירושלים במחיצות ויצא משנפלו, והיינו דגרסינן במקצת נסחי לא פלוג רבנן במחיצות כיון דקלוט קלוט.

נג: בתוד"ה דנפול. דאי נפול מקצתם, אע"ג דאסור לטלטל בשבת, מ"מ מקרי מחיצה לענין אכילת מעשר וכו'.

דאפי' בפרצה יותר מעשר מקרי רשות בפני עצמו, דלא נתבטל תורת מחיצות לגמרי, וחלוק מסביבותיו לענין שאר דינים, אלא דפסול לענין רשות היחיד גבי שבת. וכן מוכח עוד מפתח חצר המשכן דהוי יותר מעשר, [והקלעים שהיו כנגד הפתח הוי מחיצה הניטלת ברוח], ואפ"ה היו אוכלים שם קדשי קדשים. [קה"י חלקים ח"ה סי' ב].

נג: בתוד"ה אין בו. ולא בעי למידרש וכו', אבל למ"ד אין בחומשו קשה וכו'.

וז"ל חי' המיוחסים להריטב"א, תמיה ליה לרבי, בשלמא למ"ד אין בו, משו"ה אתי שפיר האי דלא דרשינן האי [דאי] יש בו שוה פרוטה מוסיף חומש ואם לאו אינו מוסיף חומש, דכיון דבין הכי ובין הכי ליכא בחומש שוה פרוטה בגוף המעשר, והילכך סברא הוא למידרש דכי יש בו שוה פרוטה פודה אותו דאז תופס פדיונו, וכשאין בו שוה פרוטה פודה אותו דאז אין תופס פדיונו, אבל למ"ד אין בחומשו, למה יש לדרוש שיהא צריך שוה פרוטה לענין תפיסת פדיון, אדרבה הו"ל כי אין בחומשו שוה פרוטה אין מוסיף חומש, וכי יש בחומשו שוה פרוטה מוסיף חומש. עד כאן. וי"ל דהכא דריש ליה הכי, משום דבעינן קרן הראוי לחומש, וכיון שאין לחומשו שוה פרוטה, אינו ראוי לחומש, וקרן גופיה לא הוה תופס לפדיונו.

נד. שמע מינה חומשא מלבר.

כ' בהגהות מראה כהן בשם אחיו מהרש"כ, י"ל סמך לזה מדברי המסורה פ' בחקתי על הפסוק ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך, ב' "חמישית" מלא דמלא, חד הכא, ואידך בפ' ויגש ונתתם חמישית לפרעה וארבע הידות יהיה לכם וגו'. וא"כ י"ל דחז"ל סמכו בזה על הגז"ש דכתיב התם חמישית וכתיב הכא חמישית, מה להלן חומש מלבר, דהא מסיים וארבע הידות יהיה לכם, אף כאן חומש מלבר, וממילא אנו למדין לכל חומשין שבתורה דהוא חומש מלבר, ואף אם לא נתקבלה גז"ש זו מסיני, מ"מ זו מדה בתורה דלמדין סתום מן המפורש, וכיון דמציינו פעם אחת בתורה מפורש דהוא חומש מלבר, מסתמא בכל החומשין כן. [וצ"ב לפ"ר במה הוי התם חומשא מלבר, דלכאו' אין שייך זה אלא כשהוא מוסיף על הקרן, אבל התם חמישית התבואה נתנו לפרעה, והוי שפיר חומש מלגיון].

נד. והכא בחיישין לפשיעותא קמיפלגי.

כ' המאירי, כל שחששנו בחומש זה לפשיעה, י"א שאם נתן משכון על החומש, אין כאן עוד חשש פשיעה, ורשאי לאכול אף בחול. [והיינו בפדיון הקדש, אבל במעשר לכאו' אין שייך משכון].

נד. תרומה אינה משתלמת אלא מן החולין.

כ' בחי' המיוחסים להריטב"א ז"ל, כ' הראב"ד, ולא מן הלקט ולא מן השכחה ופיאה, ולא ממעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ולא ממעשר שני והקדש שלא נפדו, משום דכתיב ונתן לכהן את הקודש, דבר הראוי להיות קודש, כלומר דבר שהיה ראוי להיות ממנו תרומה. עד כאן. ולא נהיר, אלא כפיר"ש נראה שפירש למעוטי מעות, וכן נראה מאם כן הכי נמי

[אצ"ל מאף אנן נמי תנינא], דקאמר משלם דמי תרומה, ואע"פ שלשון "מן החולין" מתיישב יותר לפי הרב"ד.

וז"ל המאירי, ותשלומין אלו לא בכסף ולא בשוה כסף, אלא פירות כאותן פירות שאכל, שנאמר ונתן לכהן את הקדש, כאותו הקדש שאכל, ולא ממין על שאינו מינו, [א"ה, יל"ע בפסחים לב]. אכל תמרים ושילם גרגרות תבא עליו ברכה]. ואינו משלם אלא פירות של חולין מתוקנין ראויים להיות תרומה, אבל לא ממעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו או ממעשר שני והקדש שלא נפדו, ומ"מ אם נפדו מותר אע"פ שלא נפדו כהלכתן, [א"ה, לכאן] כוונתו שלא הוסיף חומש. כההיא דברכות [מז:]: ושבת [קכז:]: ושאר דוכתיין]. וכן משתלמת מן הלקט שכחה ופאה ומן ההפקר, וממעשר ראשון שניטלה תרומתו, ומן החדש על הישן.

נד. ברש"י ד"ה דכו"ע חומש לא מעכב. שיהא האוכלו לוקה עליו משום לא תוכל לאכול בשעריך.

כ' בהגהות מצפ"א, על כרחך בנכנס לירושלים אחר נתינת הקרן ויצא איירי, דאל"כ אינו לוקה כדאמר בפ"ג דמכות [יט:]: מעשר שני מאימתי חייבין עליו, משראה פני החומה. [אבל אם נכנס קודם נתינת הקרן, קלטוהו מחיצות כדלעיל בסוגיין]. ויל"ע בנכנס אחר נתינת הקרן, אם קלטוהו מחיצות שלא יוכל עוד ליתן החומש, למ"ד חומש מעכב].

נד. בתוד"ה או דילמא. וי"ל וכו' אבל כי לא מזכיר בהדיא החומש לא מהני.

והו"ד בחי' המיוחסים להריטב"א, ועוד תירץ, דהכא מיירי שהוא רוצה לפדותו ולתת החומש, משו"ה בעי אי חומש מעכב או לא.

נד: עד שיתמעט הקרן פחות משוה פרוטה.

כ' בחי' המיוחסים להריטב"א, קשיא לר"ש שי', אמאי לא אייתי מהכא ראייה למ"ד לעיל [נג:]: אין בו, דהא קתני עד שיתמעט הקרן, ולא קתני עד שיתמעט החומש והקרן. וצ"ע. וי"ל עד שיתמעט הקרן משוה פרוטה בחומש. א"נ דגבי מעשר הוא דקאמר אין בחומשו, משום דגבי חומש כתב מיעוט, אבל בגזל, אין בו קאמרין.

נד: גבי הקדש כתיב ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף וכו', חומשא דחומשא לא תנון, מאי וכו'.

כ' הרמב"ן, הא דאיבעיא לן גבי הקדש אי מוסיף חומש על חומש, דוקא במקדיש קרקע כגון בית ושדה אחוזה, אבל במטלטלין הא כתיב [ויקרא כ"ז, י"ג] ואם גאל יגאלנה ויסף חמישיתו על ערכך, ואי שדית וא"ו דויסף, הו"ל חמישיתו. [כדרך שאמרו בתרומה, ל' הרשב"א].

נד: מקיש חומשו לכסף ערכו. מה כסף ערכו מוסיף חומש אף כסף חומשו וכו'.

כ' המהר"ם ש"ף, בהקדש מוסיף חומש על חומש פעם אחד, דומיא דכסף ערכו, דהקדש ראשון לחוד, [וצ"ב לפו"ר], דהא מסיק לעיל דחומש כתחילת הקדש דמי, ועל כל חומש שנוסף לא יתחייב אלא פעם אחד בלבד, ולא דמי להקדש שני, שהוא פדיון שני להקרן עצמה, ובגזל עד שיתמעט הקרן פחות משוה פרוטה.

נד: ברש"י ד"ה ואחד הסך. וסיכה כשתייה דכתיב ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו.

בחי' הריטב"א החדשים הקשה בשם ר"ת, דהא פרישנא התם דהוא קרא אסמכתא בעלמא הוא, וכן מוכיח בפ' רבי עקיבא [שבת פו:]. ופי' ר"ת ז"ל דבספרי דריש לה מדכתיב "וגם" לרבות את הסך. ואומר ר"ת שאין

זה אלא בתרומה. אבל שאר איסורי אכילה ושתיה סיכתם מותרת, כגון שומן חזיר ונבילה, ואפי' כדרך הנאתו, מכיון דלאו איסורי הנאה.

[ועיין במכתבים שבסוף חי' מרן רי"ז הלוי [עמ' 156] שביאר בדעת הרמב"ם, דגם לענין תרומה לא אתרבי לענין האיסורין של תרומה, רק לענין תשלומי קרן וחומש, אלא דממילא שמעינן מינה דאסורה סיכה לזר משום קיום דין מצותה, שניתנה לאכילה ושתיה וסיכה בתורת תרומה ולא לזרים, ומשום לתא דחילול החפצא של תרומה, אבל לא לענין הלאו דזרות].

נד: ברש"י ד"ה או דלמא. לא אשכחן גורעין ומסיפין להפסיק את התיבה וכו'.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, הקשו בתוס' דהא לגבי מרוח אשך דרשינן [בכורות מד:]: גורעין ומסיפין ודורשין באמצע תיבה, דדרשינן ליה מראה חשך, דשדינן לאל"ף דאשך בין רי"ש לחי"ת ד"מרוח", [א"ה, ז"ל רש"י שם, [וכע"ז ברגמ"ה]], גורעין חי"ת מ"מרוח" ואל"ף מ"אשך", ומוסיפין ח' במקום אל"ף על אשך, ואל"ף במקום חי"ת על מרוח, והוי מראו חשך. עכ"ל. ולפ"ז בסוף הדרשא נמצא שגרענו והוספנו בתחילת וסוף התיבות, ולא דמי לדהכא. ואולי משום דהוספת האל"ף בין הרי"ש לזא"ו, חשיב ליה באמצע תיבה, אבל ל' הריטב"א אינו כן, אלא בין האל"ף לחי"ת. ויל"ע]. וי"ל דהתם לא מוסיפין ולא מחדשינן שום דינא בההיא דרשא, אלא גילוי פירושא דקרא בעלמא, אבל הכא דדרשינן דין מחודש להוסיף חמישית, איתא לפירש"י. ובתוס' פירשו דלא גרעינן ודרשינן חמישית, כיון שאין זה מקרא בשום מקום.

נד: בתוד"ה מוסיף. וי"ל דמ"מ ס"ד כיון שבא מתורת חומש וכו'.

וכ"כ בחי' המיוחסים להריטב"א, והוסיף בזה ז"ל, דאלת"ה תיקשי לך הא דאמר לקמן גבי תרומה משלם חומש וחומש חומשא, פשיטא כיון שהחומש היה קדוש וחלה עליו קדושת תרומה, כדאמר לעיל דבר הראוי להיות קודש, [פשיטא] שישלם חומש על חומש, שהרי אכל תרומה בשוגג, אלא ודאי צ"ל דסד"א כיון שבא ע"י חומש אחר אכילתו, ה"נ איכא למימר הכי.

נד: בתוד"ה לענין חומש. ותימה והלא שלמים אינה כולה לשמים ומוסיף חומש וכו', וי"ל דבמסקנא דתו"כ מרבה אף קדשים קלים וכו'.

וז"ל הרמב"ן, ואחרים אמרו דלמעוטי קדשים קלים וחטאות ואשמות אתא, דכיון דאית להו לבעלים כפרה בגוייהו, לא מיקרו כולן לשמים כבהמה טמאה, ולא למימרא שאינו מוסיף חומש כשהוא פודן במומן, אלא דבהמה טמאה מימעטי סוף הקדש כולה לשמים, עד שריבה הכתוב שאין כולה לשמים ממקום אחר, דהכי מסיים בה תנא בתו"כ להך ברייתא דקתני מה בהמה טמאה וכו', וכי מה יש לנו לרבות, פרים הנשרפין ושעירים הנשרפין, ומנין לרבות קדשי קדשים וקדשים קלים של יחיד ושל ציבור, ת"ל וכו'. [ולכא' צ"ב, איך נתרבו פרים הנשרפין ושעירים הנשרפים מקרא קמא, הא גם בהם יש כפרה לאהרן וביתו [בפר יוה"כ], ולכהן משיח, וכן לציבור יש כפרה בפר העלם דבר ובשעירין, ומאי שנא משאר קרבנות יחיד או ציבור דאצטרף קרא אחרינא לרבויהו. ועיין בתוס' הרא"ש שכ' דאפי' חטאות ואשמות לא חשיב להו כולה לשמים משום דהבשר לכהנים, [ובעולה י"ל משום דעורה לכהנים], אבל לפי מה שפי' הרמב"ן דתליא במה שהבעלים מתכפרים, צ"ב החילוק].

נה. מסתברא לסוף הקדש הו"ל לדמויי, שכן נתפס מנתפס.

בחי' הריטב"א החדשים גרס שכן נתפס בדבר קדוש נתפס בדבר קדוש, ופירש דכל סוף הקדש הוא עצמו דבר קדוש וראוי לעמוד בקדושתו, וכן אמצע הקדש על הרוב, שאין מחללין תחילת הקדש מסתמא אלא

בהקדש שני שראוי להיות קדוש, משא"כ בדבר הנקרא תחילת הקדש כגון בית ושדה ודכוותיהו, דהו דבר שאינו קדוש לעולם וסופו להתחלל, דאי במידי דחזי לקדושת עולם, סוף הקדש נקרא. ויש פירושים אחרים, וזה נכון.

נה. פרה זו תחת פרה של הקדש וכו', הקדשו פדוי ויד הקדש על העליונה.

ופירש"י דהקדשו פדוי משום ההיא דשמואל דהקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל, ומיהו יד הקדש על העליונה, שאם שוה ההקדש יותר ישלים. וכו' ע"ז בחי' הריטב"א החדשים, יש מקשים דכיון דמחולל מדשמואל, למה ישלם. וי"ל דהאי תשלומין מדרבנן משום פסידא דהקדש. ואיכא דלא גרסי ברישא יד הקדש על העליונה, אלא ה"ג הקדשו אינו פדוי, דליתא לדשמואל אלא כשחילל על דמים קצובים, ובסיפא גרסי הקדשו פדוי ול"ג יד הקדש על העליונה, וזו גי' הראב"ד ז"ל.

נה. בתוד"ה טלית. הכא לא גרסינן יד הקדש על העליונה וכו'.

ובתוס' הרא"ש בשם רבינו מאיר כ', דלא מצי למיתני בסיפא יד הקדש על העליונה, דנהי דאם שוה פחות מן ההקדש צריך להוסיף, מ"מ אם שוה יותר מחמש סלעים לא הוה מצי למיפסק ולמתני הקדשו פדוי, דמצי למיהדר ביה, דהוי כהקדש טעות, וקיי"ל כבית הלל דאמרי בנזיר [לא]. דהקדש טעות אינו הקדש. ואע"ג דמשמע התם דלענין תמורה מודו כו"ע דהקדש טעות הקדש, דגמרינן לה מ"יהיה" לרבות שוגג כמזיד, הני מילי היכא דבשעת הקדש לא אמר מידי, אלא כדקאמר התם שור שיצא מביתי יהא הקדש, ואמר כסבור הייתי שיצא שחור ויצא לבן, אבל הכא שאני שפירש זה בהדיא בחמשה סלעים, הו"ל כאילו פירש אם שוה חמשה סלעים יהא פדוי ואם יותר לא יהא פדוי, אבל ברישא שלא פירש כלום, אפי' אם שוה יותר יד הקדש על העליונה, ולא מצי למיהדר ביה, והקדש פדוי בעל כרחו, ואפי' הוי הקדש טעות, הא קיי"ל דהקדש טעות הקדש גבי תמורה והתפסה.

נה. האונאה ארבעה כסף.

הרמב"ן תמה מאי שיעורא, והלא פחות מכאן ויתר על כן נמי אונאה הויה, אטו מפני שהיא אונאה לסלע איכפל תנא למיתני שיעורא דאונאת סלע יותר מכל שאר אונאות, ואין שיעור זה דומה לשיעור הטענה שתי כסף, שאינה בפחות מכאן, ולא לשאר השיעורין השנויין כאן. ויש לפרש שלא בא תנא זה אלא למנות שיעורין שנתנו חכמים במעין כסף. ואינו מחוור.

נה. חמש פרוטות הן.

הקשה בחי' המייוחסים להריטב"א, אמאי לא חשיב הכא קרקע שנקנה בפרוטה. וי"ל דבכלל האשה מתקדשת בשוה פרוטה היא שהיא קנייה דגמור קיחה קיחה משדה עפרון. ולכא' אכתי הו"ל למיתני דעבד כנעני נקנה בפרוטה, וכן מטלטלין למי שפרע.

נה. זאת אומרת אין אונאה לפרוטות.

ופירש"י דאין אונאה עד שיהא בשנות איסור, דבפחות מאיסור שהוא מטבע של כסף לא חשיב אונאה ואע"ג דהוי שותת. ועיין ברא"ש [סי' כ'] שהאר"י להוכיח דאין מטבע של כסף פחות ממעה, וכיון דאפיקתה לאונאה מפרוטות, אינה פחותה ממעה כסף. וכו' הגר"א בהגהותיו, דלהרמב"ם כל יתר מפרוטה כל שהוא יש לו אונאה.

ובחי' הריטב"א החדשים כ' דיש שפירשו אין אונאה לפרוטות דבכל שותת איכא אונאה ואפי' הוא פחות מפרוטה. וליתא, חדא דלישנא לא דייק הכי, ועוד מדאמרינן לקמן [נו:]: המוכר שטרותיו לבסם יש לו אונאה,

לאפוקי מדרב כהנא דאמר אין אונאה לפרוטות, דהא שטרות של בסם מסתמא לא חשיבי ואין באונאתם שוה פרוטה, וקאמר יש בהם אונאה לאפוקי מדרב כהנא דאמר אין אונאה בפחות מאיסור, והיינו כפירש"י ז"ל.

ובחי' המייוחסים להריטב"א הקשה לפירש"י, מכדי גזל וריבית ואונאה כולוהו בהדי הדדי אית', ומאי אולמיה דהאי מהאי, כי היכי דגזל וריבית בפרוטה ה"נ אית לן למימר דאונאה בפרוטה. וי"מ אין אונאה לפרוטות, אם המקח (מפרוטות) [פחות משש פרוטות] אין בהן אונאה, דפחות מפרוטה היא ומחיל איניש, מיהו צ"ע להאי פירושא, ליתני כגון משש פרוטות דיש בו אונאה מפרוטה, דנהי דמקח הפרוטה אין בו אונאה דדבר מועט הוא, אבל משש פרוטות יש אונאה מפרוטה. וי"מ אין אונאה לפרוטות דאפי' שותת עצמו ופחות מבטל מקח ואפי' משש פרוטות, ושניהם חוזרין כדין יתר על שותת, דכיון דדבר מועט הוא, ניכרת בו האונאה אפי' פחות משותת, דלא מחיל איניש, וכי אמרינן לקמן ולאפוקי מדרב כהנא דאמר אין אונאה לפרוטות ובטל מקח, הא קמ"ל דאונאה היא ולא הוי ביטול מקח.

נה: אם הוזקו ב"ד לשוה פרוטה גומרינן אפי' לפחות משוה פרוטה.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, פירש"י שאם הוזקו לראובן שתובע לשמעון שוה פרוטה, וחזר שמעון ותבעו פחות משוה פרוטה באותו מעמד, נזקקים לו. ולא דייק להאי פירושא לישנא דגומרינן ולישנא דגמור דין דאמרינן בסמוך. והנכון שאם הוזקו ב"ד לתביעה של פרוטה, אע"פ שנמצא בסוף שהתביעה אין בה פרוטה, [ול' המאירי, אע"פ שחזר הדבר לפחות מפרוטה, כגון שהודה לו זה במקצתה], גומרינן דינו. וכן הלכתא. וכו' רבנן ז"ל, דהא דאין נזקקין לפחות משוה פרוטה, הני מילי כשתובע דבר של תשלומין, אבל כשתובעו דבר שהוא בעין, אפי' על פחות משוה פרוטה נזקקין, והא דפסיק ישיבת הדיינין בפרוטה, משום דהא פסיקא ליה דאיתא בכל מידי ואפי' בדבר שאינו בעין.

נה: ותרומת מעשר של דמאי.

כ' המאירי, למדת ממשנה זו שתרומת מעשר של דמאי משתלמת לכהנים. ויש שואלין בה לענין הדין יאמר לו הבא ראיה שלא נתרמה וטול, ואם מפני האיסור, והלא כבר נתרמה ונאכלה בשוגג, ואפי' היתה בעין, ימכרנה לכהנים בזול. ואין זו שאלה, שהרי באותה תרומה עצמה היתה התקנה, שהרי לא הצריכו במעשר ראשון הואיל ומותר לזרים אלא שיאמר לו הבא ראיה וטול, אבל תרומת מעשר שיש בה עוון מיתה עליו היתה התקנה, והרי היא מכח התקנה כאילו באה מן הטבל וזכו בה לכהנים.

וז"ל רש"י בסוטה [מח. בד"ה מפריש], משום דאית ביה עוון מיתה, אחמור עלייהו שלא לעכבו אצלו ולמכור לכהן כשם שהוא מעכב אצלו מעשר ראשון ומעשר עני ואומר הממע"ה, גזירה דילמא כי משהי ליה גביה אכיל ליה, אבל מעשר ראשון ומעשר עני מותרין לזרים ואין בהם אלא גזל וכו'. ותוס' ביומא [ט. בד"ה מעשר] כ', כיון דדבר מועט הוא שאינו אלא חלק אחד ממאה, ועוד דדמיה מועטין, שהוא צריך למכרה בזול שאין לה אוכלין מרובין, תקינו רבנן שיתננה לכהנים.

נה: הנהגה שוה פרוטה מן ההקדש.

כ' בתוס' הרא"ש, גבי נהנה וגזל תנא שיעורא טפי מאחריני, [ד]גבי תרומה תנא האוכל, ואין אכילה פחותה מכזית, ולא הוצרך לפרש, [וסתם לן תנא כרבנן בפסחים [לב:]], דאילו לאבא שאול מסקינן התם דבאכילת פרוטה תליא מילתא, ואפי' לית בה כזית, [ופודה נטע רבעי ומעשר, כל מה שהוא פודה מוסיף חומש], [אלא דבפחות מפרוטה אין לו פדיון כסוגיין דלעיל [גג:], ומ"מ

כל פדיון יש לו חומש, אבל הני פעמים שהוא נהנה ופעמים שגוזל ולא מחייב, כגון בפחות משוה פרוטה.

נה: ברש"י ד"ה הנהנה. דחייב קרבן מעילה וחומש.

וכ"כ הרע"ב. וכ"ע"ז התוי"ט, לא ידעתי אמאי הוצרכו לפרש שחייב קרבן, ועוד דלפ"ז קשה למה לא פירשו כמו"כ לקמן בהגוזל שחייב קרבן, שכמו"כ חייב אשם גזילות כמו שחייב אשם מעילות. [יעו"ש מה שתירץ, ומה שתמה ע"ז בחי' מהרי"ח].

נה: ברש"י ד"ה המביא גט. לפי שאין בקיאיין לשמה ואין עדים מצויין לקיימו.

כ' המהרש"ל, תרי טעמי ניהו. וז"ל נימוק"י הגרי"ב, עיין מהרש"ל שכ' הך "ואין" וי"ו המחלקת היא. ואמת הוא, אבל כוונת רש"י לדעתו לתרץ קושית תוס' [ד"ה ולא אמר] שהקשו דלר"מ א"צ לומר בפני נכתב, והנה סתמו דבריהם, וכוונתם להקשות לשיטת רבה שם דטעמא משום שאין בקיאיין לשמה, משא"כ לרבה משום דאין עדים מצויין לקיימו לק"מ, וכמבואר להדיא בתוס' גיטין [ב: [לכא"ז צ"ל ג. בד"ה מאן], ואף דלמסקנא שם רבה אית ליה דרבא, מ"מ עיקר מה שתקנו לומר בפ"ג משום לשמה כמבואר שם בתוס', רק שיטת הרמב"ן פ' כל הגט, [דלמסקנא דרבא אית ליה דרבא תו לא קשה רבה מ"ט לא אמר כרבא, דחידוש [אצ"ל דחייש] לכל החומרות, וא"כ גם רבה אית ליה דצ"ל בפ"ג משום איחלופי, ולא קשה קושית התוס', וזה כוונת רש"י וי"ו החיבור, להורות נתן דשני הטעמים יחד אית ליה לרבה, וכשיטת הרמב"ן].

נה: בתוד"ה וכי עשו. אע"ג דבכמה מקומות עשו אפי' יותר משל תורה וכו'.

וז"ל חי' הריטב"א החדשים, ואע"ג דאיכא כמה מילי שעשו חכמים חיזוק לדבריהם, קשיא ליה הא, מפני שהיא גזירה הרבה לפנים משורת הדין, דהא רוב עמי הארץ מעשרין הם, והיינו דמיייתי לה מאידך דר"מ דהמביא גט, דהיא נמי גזירה קלושה היא, ואפ"ה עשה בה ר"מ חיזוק כשל תורה להיות הולד ממזר מדבריהם, כאילו היה גט פסול מן התורה דאיכא ממזר דאורייתא. כנ"ל. אבל בתוס' פירשו, וכי עשו חיזוק לדבריהם לענין חומש כשל תורה, והא אשכחן מילי אחריני דמדברנן שלא חייבו בהם חומש כעין של תורה, דהא שיירי חטאות הפנימיות והחיצונות שמועלין בהם מדברנן כנהנה מן ההקדש דאורייתא, ואפ"ה לא חייבו בהם חומש כעין דאורייתא, ופריק ר"מ היא שמפריז מאד בשל דבריהם לעשותו כעין של תורה. ולא נהירא, דאי האי קושיא בשיירי חטאות תליא, הו"ל לתלמודא לאיתויי הכא, לכן נראה כפי' הראשון.

נה: בתוד"ה יטלנו. וי"ל דצריך לומר אחר נתינה מיד שנתגרשה בעודם עסוקים באותו ענין.

וז"ל תוס' הרא"ש, אבל אחר כדי דיבור יש להסתפק אי מהני כל זמן שעסוקים באותו ענין אי לא, וגם יש להסתפק בקודם נתינה אי מהני, דמהא דאמרין בסוף פ' שני דגיטין [כד]. הוי שליח להולכה עד דמטית להתם, וכי מטית להתם אימר קמי בי דינא בפני נכתב, ונשוו אינהו שליח, ולא מההיא דאמרין בפ' כל הגט [כט:]: המביא גט ממדינת הים וחלה עושה בב"ד שליח וכו', אין ראייה, דמ"מ [בשעה] שהגט יוצא מתחת ידי השליח בעינין שיאמר בפ"ג. [ויל"ע בהני תרי גווני דמיייתי, שהשליח עשה שליח אחר, אי לא אמר בפ"ג בשעה שמסרו לשליח שני, אלא קידם למקום הנתינה ואמר בשעת נתינה בפ"ג, אי מהני, אע"פ שאין הגט יוצא מתחת ידו עתה, כיון ששעת נתינה היא].

נה: בתוד"ה ויחזור. ותו מה שפירש דלפדות הפירות עדיף מלהעלות, איפכא משמע בכמה דוכתי.

וז"ל חי' הריטב"א החדשים, והקשו תוס' מהא דאמרין במס' בכורות [מעשר שני פ"ג מ"ד] גבי מעשר, מי שהיו לו מעות בירושלים ופירות במדינה אומר הרי מעות הללו מחוללין על הפירות, ובלבד שיעלו הפירות עצמן בירושלים. דאלמא עליית הפירות עצמן עדיפא. וי"ל דשאני התם דכיון שכבר היו המעות בירושלים מזומנין לחללן על הפירות שיצטרך לקנות בירושלים והוא בא לחללן על הפירות שבמדינה דעדיפי ליה, דינא הוא שלא יחזור לפדות את הפירות כדי להעלות מעות, דמיחזי כחוכא וכאפוכי מטרתא, משא"כ בזה שהמעות והפירות כולם במדינה, דדילמא הולכת המעות עדיפא מפני משאווי הדרך. כנ"ל לפי שי' רש"י.

נו. אם אינו קדוש נשיאת חטאת למה, מכאן לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה.

כ' בחי' המיוחסים להריטב"א, מקשה הרב בעל התוס', אדמוכחי מכאן דאם תרם מן הרעה על היפה תרומתו תרומה, אדרבה נימא איפכא, דהתורם מן הרעה על היפה אפי' דיעבד, אין תרומתו תרומה, וה"ק ולא תשאו עליו חטא וגו', כלומר לא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו **לעצמכם** והפחות לגבוה, שאם תעשו כן תשאו חטא שתאכלו טבל, וכמדומה לכם שהוא מעושר ואינו מעושר אפי' דיעבד. הא לא קשיא, דלא תשאו וגו' פשטיה דקרא הכי משמע, כאשר תרימו את חלבו ממנו לא תשאו עליו חטא, דתרומתו תרומה דיעבד, דקרא [בהמה] [בהרמה] קא מיירי ולא באכילת טבל, דאם איתא הול"ל באכלכם.

ועוד קשיא לן, אמאי לא דייקין הכי לא תשאו עליו חטא בהרימכם לגבוה את חלבו ממנו, הא שוה בשוה נשיאות חטא איכא, אבל תרומתו הוי תרומה, אבל מן הרעה על היפה אפי' דיעבד ליכא תרומה וליכא נשיאות חטא כלל. והא נמי לא קשיא, דבהרימכם את חלבו לעצמכם משמע, הלכך ליכא למידק איפכא. [וצ"ב. גם יל"ע אם לקושטא דמילתא איכא נמי נשיאות חטא כשיש לו יפה ואינו תורם ממנה אלא שוה בשוה].

נו. העבדים והשטרות והקרקעות.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, ואע"ג דעבדים מקרקעות הוא דנפקי כדאיתא בגמ', אקדמינהו תנא [עיין תוי"ט שנתקשה בזה], משום דאתו מדרשא, ועוד אע"ג דניידי דמטלטלין ונמסרין מיד ליד, אין בהם אונאה. [ומה שהקשה עוד התוי"ט מ"ט שנה שטרות בין עבדים לקרקעות, יעו"ש], הריטב"א גרס שטרות לבסוף].

נו. שומר חנם אינו נשבע ונושא שכר אינו משלם.

כ' הרמב"ן, איכא דאמרי דאינו נשבע, אבל אם הודה או באו עדים שפשע, חייב לשלם, דמזיק הוא, והמזיק חייב אף בקרקעות, וזהו דעת הר"ר משה הספרדי ז"ל [פ"ג מהל' שכירות ה"ג], וקרובים דברי רש"י ז"ל לדעת זו, שכ' אינו נשבע שלא פשע, שלא הזיקתו התורה לישבע עליהם. [ול' חי' הריטב"א החדשים, וכן נראה דעת רש"י **לקמן בגמ'**. ואולי כוונתו למש"כ למש"כ רש"י לקמן [נז: בד"ה וכי יתן], וכתוב בפרשה ראשונה ונקרב בעל הבית וכו' **ואוקימנא לשבועה**].

ואחרים אמרו שאם פשע נמי פטור, ומיעוטא אכולה פרשתא קאי לומר דפטור מפשיעה, והא דקתני מתני' אינו נשבע, מפני ששומר חנם נשבע על הכל וכו', [ובחי' הריטב"א החדשים הוסיף, משום דבעי למינקט מאי דכתיב בכל חד וחד בהדיא, וחייב פשיעה דשומר חנם מתשלומין דשומר שכר הוא דנפקא]. וזהו הראוי לסמוך עליו, והרי פשיעה בבעלים פטור ולא אמרינן מזיק הוא, ואע"ג דדיינינן השתא דינא דגרמי, הני מילי במזיק,

נו: מנה"מ דת"ר וכי תמכרו ממכר לעמיתך וגו' דבר הנקנה מיד ליד, יצאו קרקעות.

הקשה הפנ"י הא עיקר קרא בקרקעות כתיב, דהכי כתיב [ויקרא כ"ה, י"ד - י"ז] וכי תמכרו ממכר וגו' אל תונו איש אחיו, במספר שנים אחר היובל וגו' במספר שני תבואות ימכר לך וגו' לפי רוב השנים וגו' ולא תונו איש את עמיתו וגו', ופשיטה דקרא, דכיון שהשדה חוזרת ביובל יש לו למכור לפי ערך השנים, כדי שלא יבא לידי אונאה וכו'. ונ"ל דבאמת לענין איסורא אפי' בקרקעות אסור להונות לכתחילה, והא דממעטינן להו מאונאה, היינו דלאו דלאו תונו לא קא עלייהו, וממילא **דלא ניתן להשבון ולהחזיר האונאה**, דהא קיי"ל כל מאי דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני, ומה"ט אפי' באונאת מטלטלין היה ראוי לומר שלא להחזיר האונאה, אלא דאפשר דכיון דקאי בלאו דלא תונו, הו"ל כגזל ומרבינן לה להשבון מ"והשיב את הגזלה" וכו', ומה"ט כ' הרמב"ם ז"ל [פי"ב מהל' מכירה ה"א] דאין לוקין על אונאה, דהו"ל ניתק לעשה.

ומתוך מה שכתבתי יש להביא ראיה למה שנסתפק הרא"ש [סי' כ'] אי מותר למכור או ליקח לכתחילה באונאה פחות משתות, עיי"ש. ולענ"ד נראה בפשיטות דאסור, מק"ו דקרקעות דלית בהו אונאה כלל לענין השבון ולית בהו לאו, ואפ"ה אסור לכתחילה פחות משתות, דכיון דכתיב במספר שני תבואות ימכר לך לפי רוב השנים וגו', משמע דכשמוכר לו שנה אחת או שנים אחר היובל אסור למכור לו בשווייה, אלא צריך לנכות לו בעד השנה סלע ופונדיון, אע"ג דליכא שתות אלא חלק א' ממ"ח, כ"ש במטלטלין דאסור לכתחילה אפי' בכל שהוא. אלא דאיכא למימר דשאני התם דאיירי שהלה אינו יודע מספר השנים אחר היובל, וכיון שדרך למכור לפי מספר השנים, הו"ל כדבר שבמנין דחוזר אפי' פחות מכדי אונאה ואף בקרקעות. עכ"ל הפנ"י.

והרמב"ן בפי' התורה [ויקרא כ"ה, ט"ו] והחינוך [מצוה של"ז] ס"ל דאזהרת לא תונו איתא גם בקרקעות, ולא נתמעטו אלא מדיני אונאה דשתות ויותר משתות וכו'. ועיין בגיליוני הש"ס למהר"י ענגיל שהביא, דהרע"ב בפירושו לתורה עמר נקא נקט דליכא איסורא, וכן נקט המנח"ח בדעת הרמב"ם. [ול' רש"י [בד"ה דבר] משמע נמי דמאזהרה נתמעטו. אמנם עדיין י"ל דעשה איכא וכמ"ש כ' הפנ"י].

נו: שכירות יש לו אונאה או אין לו אונאה וכו', אל אביי וכו' והא נמי ביומיה מכירה היא.

כ' הרמב"ן, בשכירות בהמה וכלים וכו"ב היא, אבל בשכירות קרקע אין לה אונאה, ולא בעבדים דהא שכירות מכירה ליומיה. והמהר"ם שיי"ף כ', דהמרדכי מפרש אשכירות קרקע, דדוקא לענין קנין אמרינן כשם שקרקע נקנה בכסף שטר וחזקה כן שכירות וכו'. וז"ל המרדכי [סי' ש"ה], ראובן שטען על שמעון השכרתי לך בית בחצי זקוק לשנה, ואוניתיני כי שוה השכירות זקוק לשנה, ולא הייתי יודע. דין זה פסוק מדבעי ר' זירא וכו'. אלמא יש אונאה בשכירות. וכ' רבינו ברוך ז"ל ואני אומר דהתם מיירי בשכירות מטלטלי ולא בשכירות מקרקעי. ואין משיבין את הארי לאחר מיתה, ושמא י"ל הא דתניא כשם שקרקע נקנית בכסף בשטר ובחזקה, כך שכירות, ומוקמינן לה דוקא בשכירות קרקע, זה לענין חזרה דוקא, אם השכיר לו בית ומשנתן לו כסף או שכתב לו עליית ביתי מושכרת לך ומסר לו את השטר או שהחזיק בה השוכר, אין אחד מהם יכול לחזור בו.

עוד כ' הרמב"ן, ובשכירות ישראל כגון ששכר פועלים, י"א שאין בהם אונאה, דלאו ממכר הוא, וכן בקבלנות. וכ"כ בחי' הריטב"א החדשים, והביא סעד לדבר, מהא דאמרין בפ' הגוזל [קטז]. טול דינר והעבידני פטור, דיכול לומר משטה אני בך עבדי לך, הא לאו הכי חייב ולא הויא אונאה, וליכא למימר דהיא בכדי שאין הדעת טועה קאמר, דידע ומחל,

אבל שומר שלא שמר אפי' כדרך השומרים, כלומר שפשע בשמירתו, לא מחייב, שהרי התורה פטרתו. [ול' חי' הריטב"א החדשים, דפושע לאו מזיק הוא אלא גרמא בנזיקין דבעלמא פטור, ובשומרין חייב לפי שקיבל עליו שמירה, והכא כיון דאפקינהו רחמנא להני מדיני שומרין, אף מפשיעה פטורין].

והרא"ש [סי' כ"א] פטר ג"כ מפשיעה וז"ל, כיון שהוציא את אלו מכלל פרשת שומרים, אין לחייבו אלא מטעם אדם המזיק, ופושע בדבר ונאבד לא חשיב אדם המזיק, שהרי פשיעה בבעלים פטור, ואילו חשוב כאדם המזיק אמאי פטור בבעלים. וכ' ע"ז בפ"ח [אות פ'], דבשלמא מחיוב השמירה שקיבל עליו פטרתו התורה כשהיא בבעלים, שאמרה תורה דלא תחול עליו קבלת שמירתו כשהיתה בבעלים, ואע"ג דאין טעם לדבר, וכמ"ש "כ תוס' בפ' השואל [צו. בד"ה ונשאל] דפטור בבעלים חידוש הוא ואין סברא לפטרו, ע"כ היינו שאין סברא דמשום דשמירה בבעלים היא דמשו"ה יפטר ולא תחול עליו קבלת השמירה, אבל מ"מ יש פנים לזה שקבלת השמירה לא תחול בכה"ג כשהיא בבעלים, דהוי כעין תנאי שהתורה התנתה כן, משא"כ אדם המזיק דבלאו קבלת השמירה מחויב כל מזיק לשלם מה שהזיק, בהא ודאי שלא אמרה התורה שיהא פטור, דאמאי תפטרנה יותר כשקיבל עליו שמירה מאילו לא קיבל שמירה, דהשתא הוי יציבא בארעא וגירא בשמי שמיא, דהכא אין מקום לומר דהוי כעין תנאי שלא תחול קבלת שמירה, דדל שמירה מהכא, כל אדם המזיק חייב.

נו. שומר חנם אינו נשבע, ונושא שכר אינו משלם.

כ' בחי' הריטב"א החדשים, ה"ה לשואל דאינו נשבע ואינו משלם, דשואל נמי משאר שומרים הוא. [והרמב"ן הוסיף, דוא"ד וכו' ישאל" מוסיף על ענין ראשון], והא דלא קתני שואל, משום דבהקדשות לא שייכי בהו שאלה.

נו: ר"ש אומר קדשים שהוא חייב באחריותו יש להן אונאה.

כ' הרש"ש, נ"ל דר"ש יודה אם יש במעות די קניית אחרת לצאת בה די נדרו, דפטור הלוקח להחזיר לו אונאתו, כמו בגנב שור דפוטר עצמו בכבש [ב"ק עח:], ועיי"ש בפירש"י. [ולכא"ו גם שיעור שתות משערינן לפי דמים הנצרכים לו לצאת ידי נדרו. ויל"ע]. ועיין ביתרון האור [להגדול ממנינסק] שבגליון המשניות, שדקדק מל' רש"י והרע"ב איפכא, מדפירשו דכיון דאם מתה או נגנבה חייב באחריותה דידיה היא, ואי בשאין הדמים מספיקים ליקח בהם קרבן אחר, הא כבר נתחייב באחריותה, והוי כמותה או נגנבה, כיון שצריך להשלים, א"כ האונאה הוי הפסד לדידיה, והול"ל כיון דמחוייב באחריות וכו', ומדהוצרך רש"י לאשכוחי גוונא דאיכא חיוב אחריות, משמע דהשתא ליכא חיוב אחריות, דהיינו במספיקין הדמים שלקח עבור ההקדש ליקח קרבן אחר, וא"כ השתא ליכא חיוב אחריות ואין נפק"מ כלל לדידיה, רק משום דלפעמים משכחת חיוב אחריות כגון אם היה מתה או נגנבה דהיה מפסיד, לכך הוי כדידיה אף היכא דליכא חיוב אחריות כגון באונאה דהדמים מספיקין. [יעו"ש שהאריך טובא].

נו: ר' יהודה אומר אף המוכר ס"ת וכו'.

כ' בשיטמ"ק בשם הראב"ד, פי' אין אונאה (למוכר) [ללוקח] לפי שאין קץ לדמיו [כדלקמן נח:], ואין הלוקח יכול לתובעו, אבל אם נתאנה המוכר יכול לתובעו מהלוקח, וכן הא דר' יהודה בן בתירא בגמ'. [שם, דאין אונאה למוכר סוס וסייף וכו' במלחמה]. וז"ל המאירי, פירשו הטעם בגמ', ס"ת שאין קץ לדמיו, והואיל ואין אונאה אצל לוקח, אף אצל מוכר כן, שזה כלל גדול באונאה, שכל שהזוהר האחד הזוהר חבירו הן לוקח הן מוכר, כל שאין אונאה לאחד אין אונאה לחבירו.

דהוי כמו שאמר יודע אני שיש בו אונאה, שאין בו אונאה כדאיתא בפ' המוכר [ב"ב עה]. דהא היא דפ' הגוזל סתמא איתמר, ואפי בכדי שאין [ש]הדעת טועה.

והרמ"ה בב"ב [פו: בד"ה ת"ש השוכר] כ' דשכירות דאדם אין לה אונאה, דלא יהא אלא עבד כנעני, כי היכי דמכירה דידה לית בה אונאה משום דאיתקיש לקרקעות, ה"נ שכירות דידיה. וכ' בקוב"ש שם [אות ש"י], דהאי טעמא שייך דוקא בפועל, אבל קבלן לא מיקרי עבד, וכ"ה שי' הרמב"ם [בפ"ג מהל' מכירה הי"ח]. וכ' עוד דלכא"ו זהו רק לש"י רש"י בקידושין [ז]. בד"ה שיש להן] דגם בן חורין איתקש לקרקע, אבל תוס' שם כ' דרק עבד כנעני איתקש לקרקע ולא בן חורין [יעו"ש עוד].

נו: נשבעין עליהן או אין נשבעין עליהן.

פירש"י כגון טענו פסקת עמי לזרוע ו' שמסרתי לך זרועת חמש, והוא אומר זרעתי חמש ומחצה. והקשה ע"ז בתוס' הרא"ש, דמה שייך כאן בטול אגב ארעא, הרי דבר תלוש שואל ממנו, והרי הוא כתובעו ששה והוא אומר פרעתיך חמשה ומחצה. ונראה דאיידי בעד אחד שמעיד דחייבין הללו הזרועים בקרקע הם של התובע.

ובחי' המיוחסים להריטב"א כ' בשם הראב"ד, כגון שטען כל זה השדה ומה שזרע בה הוא שלי, והלה טוען אין לך בו אלא חצי, משתבע אין לך בו אלא מקצת הזרעים כיון שהודה במקצתם, מי אמרינן כדרמיין בכדא דמיין ונשבעין עליהן, ומגו דנשבעין אזרעיים הן מטלטלין נמי משתבע אקרקע, דזוקקין את הנכסים שיש להם אחריות עם הנכסים שאין להם אחריות לישבע עליהן, או לא משתבע דכמחוברין דמיא. והאי פירושא ליתא, דהא כל קרקע הילך הוא, ואמאי משתבע אאיך פלגא כיון דהילך הוא.

אלא ה"פ, כגון שטען עשרה סאין חייבין יש לי בידך, מקצתן זרועות ומקצן אינן זרועות, והלה טוען שאין לו בידו אלא ה' סאין שאינן זרועות, דלאו הולך הוא, וקא בעי אי אאיך פלגא משתבע כיון דמודה במקצת הוא, דכדרמיא בכדא דמיין ומטלטלין נמי ניהו, ומשתבע אף על הקרקע, או לא. עוד כ' בשם הראב"ד, אם הפקיד לו שדה זרועה לשומרה מן המים היורדים ושופים הזרועות, והוא טוען עליו פשעת בה בשטיפתה, שהיה לך לסגור בפניהם, וזה אומר לא פשעתי כי אונס היה, אם נשבע עליו או לא.

נו: אונאה אין להם, ביטול מקח יש להם.

כ' בחי' המיוחסים להריטב"א בשם הראב"ד, אני תמה מאין אמרו רבותינו אונאה אין להם ביטול מקח יש להם, בין לקרקעות בין להקדש, בשלמא הקדשות מדכתב בהו הערכה, שדי לה לביטול מקח, אלא קרקעות מ"ט, וביטול מקח ששניהם חוזרים היכן הזכירתו התורה, והלא הכל בכלל לא תנו. ואם נאמר שמו רבותינו דעת המוכרים והקונים דעד שתות מחיל איניש טפי לא מחיל איניש, הלכך מתחילה לא חל עליה שם מכר, והא אידי ואידי בכדי אונאה שיראה לתגר מחילה הוי, ואם לא חל עליו מתחילה שם מכר, היאך מתקיים המכר אחר זה השיעור. אלא לעולם שם מכר חל עליו, מיהו אומדן דעתא הוא, עד שתות אינו ניכר לרוב בנ"א, ואין המתאונה מתבייש עליו, אבל יותר משתות ניכר הוא הטעות לרוב בנ"א, ובושת גדול הוא לו שיאמרו פלוני נסתמא במקח זה או נשתטה, גם על המונה יאמרו, כמה עסקו רעה כי הוא רמאי וגונב דעת הבריות, שהונה את זה הפלוני אונאה גדולה כזאת, ומפני כך טוב לשניהם שיבטל המקח כדי שלא תזכר האונאה ההיא עליו, מיהו שהו כדי שיראה [לתגר], כבר מחלו ולא חשו [על השם הרע] ולא על הבושת.

נו: ברש"י ד"ה או דילמא. וכקרקע דמו, ולא שייך עומר גביהו.

כ' הרש"ש, מלשון זה משמע דכ"ש באשרוש דקרקע ניהו ולא שייך וכו', וגרעו מגידולין דעתידין ועומדין להיות תבואה לאכלה, אבל הן [זרעים] דאשרוש] עתידין להיות נרקבין. אולם במנחות [סט. בד"ה כמאן] פירש דהו כגידולין, משמע דבאשרוש דגידולין מותרין גם הם מותרין, וכ"מ ל' הטוש"ע סי' רצ"ב ס"ד. וז"ל התוס' ר"ד, ודוקא קודם השרשה, אבל לאחר השרשה עומר מתירן, שהעומר מתיר כל דבר הנשרש, בין הגידולין בין ללקט הגרעינין [אחר] שהשרישו ולאוכלן.

נו: בתוד"ה ומר סבר. תימה וכו', ובפ"ק דסנהדרין אמר דבשומת הקדש בעינן ט' וכהן וכו'.

וז"ל חי' הריטב"א החדשים, תמיה מילתא היאך אפשר למישרי למעבד הכי לכתחילה בזמן שביהמ"ק קיים, דהא ערכך כתיב, וכ"ת דערכך כל דהו סגי דלעבד ערך לבהמת חולין, והתנן דההקדשות תשעה וכהן כדי לשומם יפה. תירץ ה"ר אלחנן ז"ל דהתם בהקדש שבא כבר ליד גזבר ורצו בעלים לפדותו, והא דהכא בהקדש שהוא עדיין ברשות בעלים ובאים בעלים לחללו, ותדע דקיי"ל [נדרים נט]. דהקדש שבא ליד גזבר אין בו שאילה, ואילו הקדש שלא בא ליד גזבר, יש בו שאילה להוציא לחולין, וכדאיתא להדיא במס' ערכין [כג.]. [וצ"ב מה ענין שאלה להכא, ומה מייתי מינה לענין פדיון בפחות משוין]. ומיהו עדיין קשה וכו'.

והנכון דהכא לאו לכתחילה ממש, דהא ודאי ליכא למאן דשרי, אלא משום דהוה בטעות ודעתו היה שנותן להקדש דמים גמורים, קרינן ליה לכתחילה, מפני שלפי דעתו הרי לא נגמר החילול עדיין, והוא בא לימלך אם יש לו לשלם להקדש, וכשב"ד אומרים שאין לו לשלם, הרי הוא נפטר עכשיו לכתחילה, וה"פ מר סבר שחיללו מדעתו על פחות (מש"פ) [משוין] אין, אבל בשנתכוון לתת דמים גמורים וטעה שנפטר אותו עכשיו לכתחילה לא, ומר סבר דאפי' זה שטעה נאמר לו שיצא לחולין דבר תורה.

נו: ריבית דהקדש היכי דמי וכו'.

כ' בחי' המיוחסים להריטב"א, הקשה ריב"א ז"ל לימא כגון שלוה הגזבר לצורך הקדש מאה דינרין, שיכול הדיוט ליקח ריבית מהקדש, שיחלל מאה ועשרים על שוה פרוטה. וי"ל דלהקדש משמע שההקדש לוקח ריבית. וצ"ע. [ולפ"ו משמע דלא הדר ביה מהיתר זה דמותר ליקח ריבית מהקדש, רק דלישנא דברייתא לא משמע דבהכי איירי].

נו: אין בהן תשלומי כפל וכו' רעהו ולא הקדש.

כ' הרמב"ם [פ"ג מהל' מעשר שני הכ"ד], כבר ביארנו שהמעשר שני ממון גבוה הוא, לפיכך אנו אומרים שהגונב מעשר שני אינו משלם תשלומי כפל, והגוזלו אינו משלם חומש. וכ' בחי' הריטב"א החדשים, ודוקא הקדש גבוה, אבל הקדש עניים, צדקה בעלמא הוא, ורעהו קרינן ביה לכל מילי.

נו: הכא במאי עסקינן כגון שקיבל עליו לספק סלתות מארבע ועמדו משלש.

כ' הרמב"ן, איכא למידק האי ריבית דרבנן הוא, ואנן ריבית קצוצה קאמרינן, דכתיב אחיך ולא הקדש, ולהא לא אצטרין קרא, דמדאורייתא אפי' בהדיוט שרי וכו'. ומיהו ברייתא דקתני אין ריבית להקדש, ריבית דרבנן נמי קתני, ואנן ברייתא הא מפרשינן, ומיהו כי אצטרין קרא כגון שקבל עליו מעצמו ליתן סאה לסלתות, ועמד הגזבר והרויח לו הזמן כדי שיתן שתי סאים, [ומבואר דחייל נמי חוב ממון, ולא נדר לחוד, דא"כ לכא"ו לא

לגמרי, אבל הכא לצורך ההקדש הוא מלוה, וגזבר לאו לכיס דידיה קא מוסיף, הלכך שרי.

נז: נושא שכר אינו משלם, מנה"מ וכו'.

הנתי"מ [בסי' רצ"א ס"ק ל"ד] כ' דבעבדים שטרות וקרקעות אינו שומר כלל, ולא רק מתשלומין מיעט רחמנא, אלא מעצם דין שמירה, ואם שלח יד פטור כמבואר בב"סי רצ"ו. ובקה"י בב"ק [סי' ל"ו סק"ב] צדד דגם את"ל דהוי שומר, לא שייכא בהו שליחות יד, דהא שליחות יד צריכה קנין [כדלעיל מא.], והוא קנין גזילה, וממילא כיון דנתמעטו מתורת גזילה בב"ק [ק"ז:], לא משכח"ל בהו דין שליחות יד. [אלא שכ' שלא מצא דברי הב"י שהביא הנתי"מ, אבל מסברא י"ל כטעמא הנ"ל]. ושוב הביא מתשו' הרשב"א המובא במל"מ [פ"ה מהל' טוען ונטען ה"ו] דמבואר דאיכא דין שליחות יד בשטרות, ומבואר דהוי שומר [ומתשלומין לחוד נתמעט], וגם מבואר דיש בהו קנין לשליחות יד.

נז: בתוד"ה לספק, וליכא למימר שיחלל על פרוטה וכו', ומזה הטעם נמי אין לומר לב ב"ד מתנה עליהן וכו'.

וז"ל הרשב"א, פירש"י ז"ל וכו'. ויש להקשות על פירוש דכיון דהגזבר הוציא מעות לסלתות ולא קיבל הסלתות, מעתה א"כ גזבר מעל, שהרי לא נתחללו מעות על דבר וכו'. וי"ל דכל כי הא לב ב"ד מתנה עליהן, כיון שצריכים כל יום לעשות כן להוציא מעות לסלתות, ומשום ריוח ההקדש, משא"כ במלוה מעות במעות. וא"נ י"ל כשקיבל עכשיו קצת הסלתות וחילל עליהן. ובחי' הריטב"א החדשים כ' בשם הראב"ד, כי משכון היו מקבלין ממנו, וכן אמרו בירושלמי [שקלים פ"ד מ"ט] שאין נותנין לו מעות עד שיתרצה המזבח כלומר שיתרצה במשכון.

שייך בהא אגר נטר], וכן במעות. ועיין בפנ"י שהקשה, מאי מקשה ריבית דהקדש היכי דמי וכו', אמאי לא מוקי לה באחד שאמר הרי עלי מנה לבדק הבית, וכשתבעו הגזבר אמר הרי עלי ליתן מאה ועשרים לזמן פלוני, וא"כ הוי אגר נטר. ונו"נ בזה, והניח בצ"ע.

נז: הכא באבני בנין המסורות לגזבר עסקינן כדשמואל דאמר שמואל בונין בחול ואח"כ מקדישין.

הקשה בקוב"ש [ח"ב סי' כ' אות ו'], דא"כ אין זה ריבית להקדש אלא ריבית להדיוט, ועל כרחק צ"ל דאפשר להקנות ממון להקדש בלא דיני קדושה, ומשו"ה הוי ריבית דהקדש, ומ"מ ליכא מעילה כיון דאין בהם קדושה אלא קנין גרידא. ובחי' הריטב"א החדשים לקמן [פ"ז:] בהא דממעטינן רעך ולא של הקדש [לענין אכילת פועל בשעת מלאכתו], כ' וז"ל, וא"ת למה לי קרא למיסריה, והלא יש בו מעילה מן התורה כיון שתלשו, וי"ל דאיצטריך כשהתנה שלא יחול עליה הקדש אלא בדמיו, כההיא שאמרו בונין בחול ואח"כ מקדישין, עכ"ל, ונראה מלשון הריטב"א שהקנה החפץ לדמיו, כמו חמרא לדמיה.

ולפי דברי הריטב"א אפשר דה"ה בכל דוכתי דמעטינן הקדש מקרא, הדבר תלוי בקנין הקדש ולא בהקדושה וכו', ודעת התוס' פ"ק דב"ק [ו: בד"ה שור רעהו] נראה דהדבר תלוי בהקדושה ולא בקנין גבוה, ממש"כ דהא דנזיקין פטירי בהקדש ילפינן מבור דפטור בו שור פסולי המוקדשין וכ"ש הקדש, עכ"ל, ושור פסולי המוקדשין אינו ממון הקדש. עכ"ד הקוב"ש. [יעו"ש שהוכיח כן גם בדעת המאירי].

וז"ל הרשב"א, וא"ת א"כ הוה להו דהדיוט ואסור כדאמרינן לעיל, לא היא, דהתם מעל ויצאו לחולין וקמו ליה ברשותיה, הלכך דידיה חשבינן ליה